

1. Кочерган М. П. Загальне мовознавство / М. П. Кочерган. – К. : Академія, 2006. – С. 299–300. 2. Ильясова С. В. Амири Л. П. Языковая игра в коммуникативном пространстве СМИ и рекламы / С. В. Ильясова Л. П. Амири. – М.: Флинта, 2009. – 296 с.

Джерела ілюстративного матеріалу

1. *The Daily Telegraph*. – 2009. – No 48, 056. – P. 3. 2. *FT Weekend Magazine*. – 2010. – No 366. – P. 16. 3. *Hello*. – 2009. – No 1085. – P. 48. 4. *USA Today*. – Wed/Thur, November 25-26, 2009. – P. 1A.

Маковійчук Л. В., асп.,
Чернівецький національний університет

ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ "ЧОЛОВІК" У ТВОРАХ НІМЕЦЬКОМОВНИХ ПИСЬМЕННИКІВ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ ХІХ ПОЧАТКУ ХХ ст. (КВАНТИТАТИВНИЙ ПІДХІД)

У статті розглянуто особливості лексичного вираження концепту "чоловік" в авторському стилі та встановлено статистичні параметри авторських стилів з точки зору цього критерію, їх подібності та розбіжності.

Ключові слова: тематична група, концепт

В данной статье рассмотрены особенности лексического выражения концепта "мужчина" в авторском стиле и установлены статистические параметры авторских стилей с этой точки зрения, их сходства и отличия.

Ключевые слова: тематическая группа, концепт

This article deals with lexical expression of the concept "man" in the author's style. Statistical parameters of author's style, their similarities and dissimilarities from from the standpoint of this criterion are determined.

Key words: thematic group, concept

У цій статті ми ставили за мету виявити особливості лексичного вираження концепту "чоловік" в авторському стилі та встановити статистичні параметри авторських стилів з точки зору цього критерію, їх подібності та розбіжності.

Таким чином, за допомогою статистичних методів та прийомів ми хотіли би отримати повну кількісну характеристику тексту у цілому,

визначити закономірності вживання тематичних груп концепту "чоловік" у творах різних авторів.

Матеріалом дослідження стали твори німецькомовних письменників Західної України XIX початку XX століття: М.Шпербера, Л. фон Захер-Мазоха, К.-Е. Францога, Й. Рота.

Частотні характеристики досліджуваних нами лексичних одиниць концепту *чоловік*, які поділені за тематичним принципом, відображені у таблиці 1. Наповнюваність тематичних груп (ТГ) розподіляється нерівномірно у творах, які ми обрали для аналізу. Найчастотнішими виявилися такі групи: *за родинними зв'язками, за віковою ознакою, за професійною діяльністю, за положенням у суспільстві та військовослужбовці.*

Таблиця 1

Розподіл частот тематичних груп концепту *чоловік* у творах

Автор	Шпербер	Мазох	Францоз	Рот
Т Г				
1. За родинними зв'язками	76	175	652	653
2. За віковою ознакою	46	98	387	262
3. За професійною діяльністю, родом занять	123	158	1244	733
4. За положенням у суспільстві	52	90	1034	1348
5. За національністю (походженням)	162	67	197	80
6. За взаємовідносинами з жінками	8	8	25	7
7. Стилiстично забарвлені	0	67	12	0
8. За національною свідомістю	0	0	4	6
9. За зовнішнім виглядом	0	1	25	4
10. За ознакою злочинності	41	4	151	13
11. За ознакою божественності (святості)	51	125	225	63
12. За негативними характеристиками	0	25	96	37
13. За віросповіданням	26	101	13	4
14. За людськими якостями	35	37	176	130
15. Священнослужителі (свр.)	70	53	0	0

16. Священнослужителі	0	17	327	23
17. Військовослужбовці	54	24	361	1186
18. За розумовими здібностями	3	8	10	22
19. За місцем проживання	0	3	55	9
20. Кількісна характеристика	0	0	1	0
21. За переконаннями	0	2	31	0
22. За місцем перебування (знаходження)	0	6	55	26
23. За станом здоров'я	0	16	10	45

Для оцінки коливань частот одного і того ж мовного явища, для з'ясування того, чи випадкові, чи закономірні їх збіги, існує критерій "хі-квадрат". За його допомогою можна визначити наявність як відповідностей, так і розбіжностей між розподілом частот тих величин, які аналізуються. Проте слід зазначити, що за допомогою χ^2 можна встановити тільки те, чи такий зв'язок є статистично значущим чи ні [Левицький 1989, 31]. Критерій χ^2 обчислюється за наступною формулою:

$$\chi^2 = \frac{(ad - bc)^2 N}{(a + c)(b + d)(a + b)(c + d)},$$

де N – загальна кількість спостережень, a , b , c , d – емпіричні величини в чотирипільній таблиці.

Ступінь зв'язку між ознаками визначаємо допомогою коефіцієнту взаємної спряженості Чупрова за наступною формулою:

$$K = \sqrt{\frac{\chi^2}{N\sqrt{(r-1)(c-1)}}},$$

де K – коефіцієнт взаємної спряженості, N – загальна кількість спостережень, r – кількість рядків у таблиці, c – кількість стовпчиків у таблиці. Величина отриманого коефіцієнту може набувати значення від 0 до +1.

Отже, спробуємо визначити статистичні параметри авторських стилів, їх подібності та розбіжності. Значущі зв'язки досліджуваних ТГ концепту *чоловік* наведені у таблиці 2.

Таблиця 2

**Стандартні зв'язки тематичних груп концерту чоловік у творах
(χ^2 і К)**

№	Досліджувані ТГ	Шпербер	Л. Мазох	Француз	Рот
1.	За родинними зв'язками		$\chi^2=7,34$ К=0,03		$\chi^2=2,08$
2.	За віковою ознакою		$\chi^2=8,86$ К=0,03	$\chi^2=8,50$ К=0,03	
3.	За професійною діяльністю, за родом занять			$\chi^2=144,29$ К=0,11	
4.	За положенням у суспільстві				$\chi^2=230,69$ К=0,14
5.	За національністю (походженням)	$\chi^2=570,37$ К=0,22	$\chi^2=9,26$ К=0,03		
6.	За взаємовідносинами з жінками	$\chi^2=8,27$ К=0,03	$\chi^2=3,01$	$\chi^2=1,33$	
7.	Стилістично забарвлені		$\chi^2=532,19$ К=0,21		
8.	За національною свідомістю				$\chi^2=1,61$
9.	За зовнішнім виглядом			$\chi^2=19,05$ К=0,04	

10.	За ознакою злочинності	$\chi^2=60,75$ K=0,07		$\chi^2=69,75$ K=0,08	
11.	За ознакою божественності (святості)	$\chi^2=16,31$ K=0,04	$\chi^2=175,22$ K=0,12	$\chi^2=4,24$ K=0,02	
12.	За негативними характеристиками		$\chi^2=7,81$ K=0,03	$\chi^2=18,62$ K=0,04	
13.	За віросповіданням	$\chi^2=32,32$ K=0,05	$\chi^2=632,98$ K=0,23		
14.	За людськими якостями	$\chi^2=5,01$ K=0,02	$\chi^2=0,08$	$\chi^2=1,17$	
15.	Священнослужителі (євр.)	$\chi^2=522,47$ K=0,21	$\chi^2=166,10$ K=0,12		
16.	Священнослужителі			$\chi^2=315,33$ K=0,17	
17.	Військовослужбовці				$\chi^2=839,80$ K=0,27
18.	За розумовими здібностями		$\chi^2=4,32$ K=0,02		$\chi^2=2,12$
19.	За місцем проживання			$\chi^2=40,04$ K=0,06	

20.	Кількісна характеристика				
21.	За переконаннями			$\chi^2=13,37$ $K=0,03$	
22.	За місцем перебування (знаходження)		$\chi^2=14,53$ $K=0,04$		$\chi^2=15,82$ $K=0,04$
23.	За станом здоров'я				

ТГ за родинними зв'язками належить до однієї з найчастотніших груп нашого дослідження, проте у ній ми виявили всього два зв'язки. Для Л. фон Захер-Мазоха цей зв'язок виявився значущим ($\chi^2=7,34$; $K=0,03$), а для Й. Рота – ні ($\chi^2=2,08$), хоча варто відмітити, що саме у цього автора наповнюваність ТГ найбільша і складає 653 іменника. А у творі К.-Е. Францоza, у якого ТГ за родинними зв'язками складається з 652 лексем, ми не зафіксували жодного значущого зв'язку.

Приблизно таку ж закономірність виявлено стосовно ТГ за віковою ознакою. У творах Л. фон Захер-Мазоха та К.-Е. Францоza ми зафіксували майже однакову значущість зв'язків ($\chi^2=8,86$; $K=0,03$) та ($\chi^2=8,50$; $K=0,03$) відповідно. Проте за наповнюваність даної ТГ у кожного з авторів різна, у Л. фон Захер-Мазоха вона середня (98 ЛО), а ось у К.-Е. Францоza – найвища (387).

ТГ за професійною діяльністю, за родом занять встановлює високий значущий зв'язок ($\chi^2=144,29$; $K=0,11$) тільки у романі К.-Е. Францоza, де ТГ представлена однією з найбільшою кількістю лексем (1244) і тому найвищому показнику частоти вживання відповідає найвищий показник χ^2 та К.

ТГ за положенням у суспільстві встановлює високий зв'язок у творі Й. Рота ($\chi^2=230,69$; $K=0,14$), крім того саме у творі цього автора зафіксовано найчастотнішу ТГ.

Виявлено два зв'язки у ТГ за національністю, за походженням: у творі М. Шпербера ($\chi^2=570,37$; $K=0,22$) високий показник критерію χ^2 та К відповідає частотності групи у творі та у творі Л. фон Захер-Мазоха ($\chi^2=9,26$; $K=0,03$). Зв'язок зафіксований у творі Л. фон Захер-Мазоха з найнижчим показником частотності іменникових лексем та у тексті М. Шпербера, де частота вживань іменників знаходиться на другому місці серед усіх досліджуваних творів. А ось у К.-Е. Францоza, де група представлена найчастотнішими кількісними показниками, значущий зв'язок відсутній.

ТГ за взаємовідносинами з жінками виявила зв'язки у трьох авторів: М. Шпербера, Л. фон Захер-Мазоха та К.-Е. Францоza. У двох останніх зв'язок несуттєвий ($\chi^2=3,01$ та $\chi^2=1,33$ відповідно). Хоча частотність ТГ К.-Е. Францоza найвища. А ось високий показник критерію χ^2 та К зафіксовано у М. Шпербера, де частотність ТГ не висока, крім того однакова з твором Л. фон Захер-Мазоха (8 ЛО).

Найчастотнішою ТГ стилістично забарвлені виявилася у тексті Л. фон Захер-Мазоха, і тільки вона виявила найвищий показник критерію χ^2 та К ($\chi^2=532,19$; $K=0,21$) тобто найвищому показнику вживання відповідає найвищий показник критерію χ^2 та К.

Наповнюваність ТГ *за національною свідомістю* не велика, тому ми зафіксували всього один несуттєвий зв'язок у Й. Рота ($\chi^2=1,61$). Дана ТГ не зустрічається у творах М. Шпербера та Л. фон Захер-Мазоха взагалі.

ТГ *за зовнішнім виглядом* не представлена у М. Шпербера, а у Л.фон Захер-Мазоха виявлено одиничний випадок вживання. Найвищий показник частотності лексем у ТГ К.-Е. Францоza відповідає найвищому показнику критерію χ^2 ($\chi^2=19,05$; $K=0,04$).

Вживання ТГ *за ознакою злочинності* зафіксовано у текстах М. Шпербера та К.-Е. Францоza і в обох творах ми виявили два значущі зв'язки ($\chi^2=60,75$; $K=0,07$ та $\chi^2=69,75$; $K=0,08$). Спостерігається відповідність високого показника χ^2 та частоти вживання лексичних одиниць названої ТГ.

Єдиною ТГ, де виявлено три значущі зв'язки серед чотирьох творів, стала ТГ *за ознакою божественності, святості*. Найменший серед зв'язків зафіксовано у тексті К.-Е. Францоza, де частота вживання іменників найвища ($\chi^2=4,24$; $K=0,02$). У творі М. Шпербера показник критерію χ^2 не високий ($\chi^2=16,31$; $K=0,04$). Найвищий показник вживання у Л. фон Захер-Мазоха, а отже ТГ встановлює значущий зв'язок у творі цього автора ($\chi^2=175,22$; $K=0,12$). Не виявлено жодного зв'язку тільки у Й. Рота, хоча частота вживання іменникових лексем дано групи займає другу позицію серед усіх творів.

Для ТГ *за негативними характеристиками* критерій χ^2 та К у творах Л. фон Захер-Мазоха та К.-Е. Францоza значущий - $\chi^2=7,81$; $K=0,03$ та $\chi^2=18,62$; $K=0,04$. Дана ТГ не зустрічається тільки у творі М. Шпербера.

ТГ *за віросповіданням* виявила стандартний зв'язок у творі М. Шпербера, показник критерію χ^2 та К становить 32,32; 0,05. А от у творі Й. Рота зафіксований один з найвищих показників критерію χ^2 ($\chi^2=632,98$; $K=0,23$), при цьому частота вживання у творі автора складає всього 101 ЛО.

ТГ *за людськими якостями* представлена у творах М. Шпербера, Л. фон Захер-Мазоха та К.-Е. Францоza. Проте тільки у М. Шпербера виявився значущий зв'язок, показник якого становить ($\chi^2=5,01$; $K=0,02$). Несуттєві зв'язки спостерігаємо для цієї тематичної групи у творах Л. фон Захер-Мазоха ($\chi^2=0,08$) та К.-Е. Францоza (1,17). У цьому випадку для ТГ *за людськими якостями* не спостерігається прямої залежності між встановленням значущих зв'язків та частотою вживання та між частотою вживання і силою зв'язку.

Протилежна ситуація спостерігається у ТГ *священнослужителі* (*євр.*), де спостерігається пряма залежність між кількістю вживань та показником критерію χ^2 та К. У М. Шпербера найвищий показник частоти вживання (70 ЛО) відповідає найвищому показнику χ^2 ($\chi^2=552,47$; $0,21$). Для цієї ТГ простежується залежність між частотою вживання у творах і силою зафіксованих зв'язків. Ще один значущий зв'язок було виявлено у тексті Л. фон Захер-Мазоха ($\chi^2=166,10$; $K=0,12$), а от у текстах К.-Е. Францоza та Й. Рота дана ТГ взагалі не представлена.

ТГ *священнослужителі* перегукується з попередньою та характеризується вищим показником частотності, проте у інших авторів, а саме у К.-Е. Францоza та Й. Рота. Значущий зв'язок є лише у творі К.-Е. Францоza ($\chi^2=315,33$; $K=0,17$), а от у М. Шпербера не виявлено жодного значущого зв'язку.

Найінтенсивніший серед усіх встановлених значущих зв'язків досліджуваних ТГ виявлено у творі Й. Рота у ТГ *військовослужбовці* ($\chi^2=839,80$; $K=0,27$). Для цієї ТГ спостерігається залежність між частотою вживання іменників та силою виявленого зв'язку. У текстах М. Шпербера, Л. фон Захер-Мазоха та К.-Е. Францоza не зафіксовано жодного, навіть не суттєвого зв'язку.

ТГ *за розумовими здібностями* не відрізняється високим показником частотності, у ній виявлено значущі зв'язки у творі Л. фон Захер-Мазоха ($\chi^2=4,32$; $K=0,02$). Несуттєвий зв'язок помічено у Й. Рота ($\chi^2=2,12$), хоча за частотністю вживання тематична група у Й. Рота переважає групу у Л. фон Захер-Мазоха.

Наступні ТГ, такі як *кількісна характеристика* та *за станом здоров'я* не характеризуються високою частотністю іменників, особливо це стосується М. Шпербера (0 ЛО). Нами не встановлено жодного значущого зв'язку у творах усіх авторів.

ТГ *за місцем проживання* зустрічається у творах усіх авторів крім М. Шпербера, проте утворює значущий зв'язок тільки у романі К.-Е. Францоza ($\chi^2=40,04$; $K=0,06$), у якому ми виявили також найвищу кількість іменників по даній групі.

ТГ *за переконаннями*, будучи високочастотною у К.-Е. Францоza, відповідно тільки у творі цього автора встановлює значущий зв'язок ($\chi^2=13,37$; $K=0,03$).

А от у ТГ *за місцем перебування, знаходження* значущі зв'язки спостерігаються у творах Л. фон Захер-Мазоха ($\chi^2=14,52$; $K=0,04$) та Й. Рота ($\chi^2=15,82$; $K=0,04$), а от К.-Е. Францоza, де ТГ найчастотніша, не зафіксовано жодного, навіть несуттєвого зв'язку.

Отже, у творах М. Шпербера, Л. фон Захер-Мазоха, К.-Е. Францоza та Й. Рота за допомогою суми χ^2 та К ми виявили значущі зв'язки досліджуваних нами ТГ. Із двадцяти трьох ТГ значущі зв'язки були встановлені у всіх групах окрім ТГ *кількісна характеристика та за станом здоров'я*. У кожного з авторів у певній ТГ ми виявили дуже високі показники критерію χ^2 :

1. У М. Шпербера в ТГ *за національністю* ($\chi^2=570,37$; $K=0,22$) та *священнослужителі* ($\chi^2=522,47$; $K=0,21$);

2. У Л. фон Захер-Мазоха – *стилістично забарвлені* ($\chi^2=532,19$; $K=0,21$), *за ознакою божественності* ($\chi^2=175,22$; $K=0,12$) та *за віросповіданням* ($\chi^2=632,98$; $K=0,23$);

3. У К.-Е. Францоza – *за професійною діяльністю, родом занять* ($\chi^2=144,29$; $K=0,11$) та *священнослужителі* ($\chi^2=315,33$; $K=0,17$);

4. У Й. Рота – *за положенням у суспільстві* ($\chi^2=230,69$; $K=0,14$) та найвищий показник всього дослідження у ТГ *військовослужбовці* ($\chi^2=839,80$; $K=0,27$)

Високий показник частоти вживання відповідає найвищим показникам χ^2 та коефіцієнта спряженості К у наступних ТГ: К.-Е. Францоza за професійною діяльністю – 1244 ЛО та $\chi^2=144,29$; $K=0,11$, Й. Рот – за положенням у суспільстві – 1348 ЛО та $\chi^2=230,69$; $K=0,14$, військовослужбовці – 1186 ЛО та $\chi^2=839,80$; $K=0,27$.

Ми виявили несуттєві зв'язки у кількох ТГ. Для твору Й. Рота у ТГ з найвищим показником частотності, був зафіксований несуттєвий зв'язок: у ТГ *за родинними зв'язками* – 653 ЛО ($\chi^2=2,08$), *за національною свідомістю* – 6 ЛО ($\chi^2=1,61$), за розумовими здібностями – 22 ЛО ($\chi^2=2,12$). Відповідна ситуація спостерігається у творі К.-Е. Францоza: *за взаємовідносинами з жінками* – 25 ЛО ($\chi^2=1,33$) та *за людськими якостями* – 176 ЛО ($\chi^2=1,17$). У романі Л. фон Захер-Мазоха ми також зафіксували також несуттєві зв'язки у двох ТГ – *за взаємовідносинами з жінками* ($\chi^2=3,01$) та *за людськими якостями* ($\chi^2=0,08$). У М. Шпербера немає жодної ТГ, де б ми виявили хоча б один несуттєвий зв'язок.

ТГ виокремлені нами у творі Й. Рота та К.-Е. Францоza виявилися найчастотнішими групами всього дослідження, у Й. Рота виявилась пряма залежність між частотою вживання лексем в текстах та характером зв'язку між ними. Найбільший показник критерію χ^2 знаходиться саме у творі згаданого автора.

Узагальнюючи вище сказане, можна зробити висновок про те, що індивідуалізуючими статистичними параметрами авторських стилів виступають такі.

1. Найбільша вживаність усіх досліджуваних іменників виявилась у ТГ за родинними зв'язками (652 ЛО у К.-Е. Францоza та 653 ЛО у Й. Рота), за віковою ознакою (387 ЛО у К.-Е. Францоza), за професійною діяльністю (1244 ЛО у К.-Е. Францоza та 733 ЛО у Й. Рота), за положенням у суспільстві (1034 ЛО у К.-Е. Францоza та 1348 ЛО у Й. Рота), та у групі військовослужбовці (1186 ЛО у Й. Рота) стосується всіх авторів.

2. Найменша вживаність іменникових лексем у таких ТГ як: за взаємовідносинами з жінками, за національною свідомістю, за зовнішнім виглядом, кількісна характеристика та за переконаннями.

3. Найінтенсивніший зв'язок був виявлений у ТГ військовослужбовці у творі Й. Рота ($\chi^2=839,80$; $K=0,27$) та у групі за віросповіданням у Л. фон Захер-Мазоха ($\chi^2=632,98$; $K=0,23$)

4. Найменший показник χ^2 та K зафіксований в ТГ за ознакою божественності ($\chi^2=4,24$; $K=0,02$) у творі К.-Е.

5. Для досліджуваних авторів характерно вживання лексики майже всіх тематичних груп, проте у М. Шпербера з двадцяти трьох ТГ представлено всього 13, у Л. фон Захер-Мазоха відсутні ТГ за національною свідомістю та кількісною характеристикою, у К.-Е. Францоza відсутня ТГ священнослужителі, у Й. Рота виявлено всього 19 ТГ.

Індивідуально-авторський стиль характеризується певними особливостями лексичного вживання концепту *чоловік*. За допомогою квантитативних методів можливо виявити розбіжності та подібності вживання певних лексичних одиниць у текстах різних авторів. Нами виокремлені ТГ, які характерні для кожного автора, а також зафіксовані групи, що можна знайти тільки у одного з авторів. Кожен з авторів надає перевагу вживанню окремих ТГ. Виявлено велику кількість значущих зв'язків для ТГ військовослужбовці, віросповідання, національність, священнослужителі.

1. *Левицкий В.В.* Статистическое изучение лексической семантики: Учебное пособие. – К.: УМК ВО, 1989. – 155 с.
2. *Franzos K. E.* Ein Kampf ums Recht. – Berlin: Verlag Neues Leben, 1970. – 413 S.
3. *Roth. J.* Radetzkymatsch. – München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 1996. – 404 S.
4. *Sacher-Masoch L. von.* Der Judenraphael. Geschichte aus Galizien. – Wien, Köln-Graz (Österreichische Bibliothek): Böhlau Verlag, 1989. – 495 S.
5. *Sperber M.* Wolyna. – Wien, München, Zürich: Europaverlag, 1984